

Fabian Schwabe

Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald

schwabe@uni-greifswald.de

Den norrøne legemiddelboktradisjonen

Det finnes i dag igjen seks norrøne håndskrifter som avspeiler den norrøne tradisjonen av oversatte legemiddelbøker fra Norge og Island. Håndskriftene avdekker et tidsrom på over 250 år i middelalderen. Vi har nesten bare fragmenter igjen av tekstene slik at det er veldig vanskelig å si noe konkret om innholdet og oppbygningen av dem. Disse håndskriftene kan deles i to grupper. Hver gruppe representerer ei tenkt legemiddelbok som ble oversatt til norrønt. Den ene er en ganske nøyaktig oversettelse av det gammeldanske herbariet til Henrik Harpestræng, og den andre er ei anonym bok som er en sammenstilling av forskjellige latinske forelegg. I begge bøkene gjenspeiles kunnskaper som allerede ble skrevet ned i antikken. Kunnskapene ble transformert og adaptert i mange omganger. Vi vet for eksempel at det lærde miljøet i Salerno brukte dette stoffet for å lage mange tekster som var i bruk over hele Europa. Det viktige forelegget for begge de norrøne legemiddelbøkene var det salertinske kunnskapsdiktet *De viribus herbarum*, på norsk "Om kreftene i urtene". Jeg mener at håndskriftene tydelig gjenspeiler to redaksjoner, men også at det fantes ei norrøn legemiddelbok som var en sammenstilling av de to redaksjonene.

Den medisinske tradisjonen i Norden

Jeg skal først gi en veldig kortfattet beskrivelse av de medisinske forholdene i Norden. I middelalderen fantes det der ikke noen opprinnelig medisinsk litteratur. Allerede i eddakvadene, men særlig i sagalitteraturen kan man lese om forskjellige sykdommer og legeråd. Alle håndskrifter med medisinske innhold som vi kjenner til i dag, er direkte eller indirekte oversettelser fra latinske tekster. Denne kunnskapen bygger ikke på egne, gamle skikker, men kommer utenfra til Norden. Den velkjente Salernoskolen hadde den viktigste innflytelsen på medisinske tekster på norrønt. Denne skolen var kjent og berømt på den tiden. Den senere islandske biskopen fra 1100-tallet, Nikulás Bergsson, som reiste via Tyskland og Italia til Det hellige landet, sier

at ”[i] útsudr þadan [Benevent] er Salerniborg, þar ero léknar beztir.”¹ Altså at de beste legene er i eller fra Salerno. Anseelsen til Salernoskolen og dens leger spredte seg til de ytterste grensene av det kristne Europa. De europeiske sentrene som Salerno hadde svært stor betydningen for medisinen i Norge og Island. De to kjente nordiske legene fra middelalderen, dansken Henrik Harpestræng († 1244)² og islendingen Hrafn Sveinbjarnarson († 1213)³, ble utdannet ved de unge europeiske universitetene. Om Harpestræng vet vi med ganske stor sikkerhet at han hadde studert i Orléans og skrevet ei legemiddelbok på gammel-dansk som er en veiledende sammenstilling av flere latinske kilder som ble brukt i undervisningen i Europa. Hans bok er en viktig kilde for de norrøne håndskriftene med legeråd som finnes ennå i dag. Hrafn har fått sin egen saga hvor det blir fortalt om at han med hell fjernet steiner fra blæren på et menneske.⁴ Han kunne ha vært ved Salernoskolen, fordi han reiste til forskjellige land i Europa blant annet til Italia.

Forskningshistorie

Forskningen om dette emnet viser et tydelig brudd bilde. Fram til 1940-tallet fantes det stor interesse for denne forskningsretningen. I Danmark var det Finnur Jónsson og senere var det Poul Hauberg som utgav mange artikler og kortere publikasjoner om medisinske forhold og kilder i Norden generelt og Danmark spesielt.⁵ I Norge publiserte Ingjald ReichbornKjennerud, men også Fredrik Grøn om den medisinske viten i middelalderen. Sammen med Isak Kobro utgav de *Medisinens historie i Norge*⁶ i 1936. ReichbornKjennerud skrev også det store, men litt uorganiserte verket *Vår gamle trolldomsmedisin*⁷ i fem bind. I den første fasen faller også alle edisjonene til håndskriftene med medisinsk innhold i Norge, Danmark og Sverige. De viktigste utgiverne av de norrøne tekstene var Kristian Kålund, Marius Hægstad og Henning Larsen.

Men etter den andre verdenskrigen var det slutt med denne intensive forskningen. Jeg har ikke funnet nyere store publikasjoner av skandinaviske forfattere. Konkret forskning fra andre land om emnet finnes nesten ikke. For det meste handler det bare om leksikonartikler. Et stort unntak er ordboka over de norrøne planteneavnene av tyskeren Wilhelm Heizmann fra 1993.⁸ I denne ordboka står ei liste om de medisinske kildene Heizmann brukte for å samle ordmaterialet. Den inneholder blant annet disse seks håndskriftene som er gjort tilgjengelig i edisjoner:

- a) AM 655 4to XXX (fire blad fra 12501300)⁹,
- b) AM 696 I 4to (to blad fra 13501400)¹⁰,

- c) AM 194 8vo (ni blad fra 1387)¹¹,
- d) AM 673a (27 linjer fra omtrent 1370)¹²,
- e) AM 434a 12mo (40 blad fra omtrent 1450)¹³ og
- f) MS Royal Irish Academy 23 D 43 (72 blad fra 1500/1550)¹⁴.

Ei oversatt legemiddelbok i hele Norden?

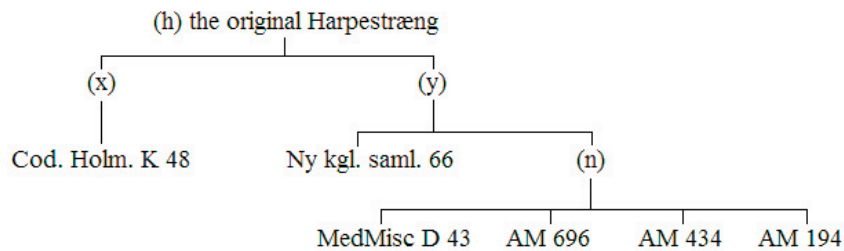
Omfanget av de seks håndskriftene er veldig forskjellig. Tre av dem – AM 655, AM 673 og AM 696 – er så korte slik at det ikke er lett å si hvordan hvert håndskrift så ut opprinnelig. Av de større håndskriftene er det fra Irland mest interessant. Med 72 sine blad er MedMisc D 43 fra Royal Irish Academy det lengste – nesten dobbelt så stort som det neststørste AM 434. Jeg skal se litt nærmere på det. Larsen som har laget edisjonen til håndskriftet MedMisc D 43, sammenfatter innholdet sånn:¹⁵

1. Charms and conjurations to cure fevers or stop haemorrhages, fol. 1r – 3v.
2. A brief section on the depth of the sea, fol. 4r.
3. A book of simples, fol. 4r – 40v.
4. An antidotarium, fol. 41r – 53r.
5. A lapidary, fol. 53v (merely a fragment).
6. A leechbook (or parts of several), fol. S 9r – S 12v and S 14r – S 27v.
7. A cook book, fol. S 27v – S 29v and fol. S 13.

Denne innholdslisten viser tydelig at håndskriftet har en encyklopedisk karakter. I innledningen sin til edisjonen kommer Larsen inn på de forskjellige delene av håndskriftet. For den første delen, trylleformulærene, klarte han ikke å finne kilder, men han kunne vise at det finnes noen påfallende sammenfall med AM 434. Antidotariet i MedMisc D 43 er riktignok enestående i den norrøne tradisjonen. Der er en bearbeidelse av den latinske teksten *Antidotarium Nicolai* som ellers bare fantes i latinske håndskrifter over hele Norden. Jeg skal hoppe over det.

Den første store delen i dette håndskriftet som Larsen har kalt ”book of simples”, kan uten vanskeligheter spores tilbake til det danske herbariet av Harpestræng. Kildene til den danske teksten var sannsynligvis flere latinske tekster som var spredt over hele Europa i middelalderen. Her handler det stort sett om det heksametriske diktet *De viribus herbarum* eller med senere navn *Macer floridus* og den salertinske teksten *De gradibus simplicium* av Konstantinus Afrikanus. Den sistnevnte teksten er i tillegg også en kilde til *De viribus herbarum*.

Denne boka i MedMisc D 43 svarer mest til forventningen vi har til en oversettelse i dag. I tre videre håndskrifter – det er AM 696, AM 194 og AM 434 – blir det gjengitt enkeltstående kapitler fra Harpestræng si bok. Likevel er det irske håndskriftet enestående, fordi det er den eneste fullstendige bearbeidelsen av det danske herbariet. Den danske teksten har vi i dag i to forskjellige middelalderske håndskrifter. Det ene ligger i Stockholm, mens det andre er på biblioteket i København. Lapidariet og kokeboka går sannsynligvis tilbake på variasjonen som presenteres av håndskriftet i København. Larsen som støtter seg på Kristensen, fagmannen for det danske herbariet¹⁶, konkluderer derfor med at den opprinnelige oversettelsen av herbariet ble gjort fra den københavnske redaksjonen som inneholder lapidariet og kokebok ved siden av boka over de ikke sammensatte legemidlene. På dette stedet vil jeg henviser at jeg bare skal sitere fra Harpestræng si bok i form av håndskriftet i Stockholm, som ble gjort tilgjengelig på nettet.¹⁷ Larsen gir dette følgende stamtreet til de norrøne håndskriftene som viser kapitler av Harpestrængs herbarium:¹⁸

Unntatt fragmentet AM 696 finnes det i alle andre norrøne håndskrifter lengre deler som ikke har sitt opphav i teksten av Harpestræng. Denne legemiddelboka som Larsen har listet under seks og gitt navn "leechbook", viser tydelig at de norrøne håndskriftene hører til en bestemt legemiddelboktradisjon som ikke er en ren oversettelse av det danske herbariet, men også forener andre kilder i ei ny bok. De enkle oppskriftene i denne boka er for det mest korte. Vanligvis består en oppskrift av en overskrift som begynner med "við" og navn på en sykdom eller en plage, så kommer det en opplisting av legemidlene etter ordet "tak", deretter følger en kort beskrivelse av bruken og sist står det en formelaktig beskrivelse av helbredelsen. Akkurat denne legemiddelboka er et fremragende eksempel på hvordan skrivere eller kompilatorer har jobbet med kildene sine.

Men før jeg kommer inn på de antakelige kildene, vil jeg vise noen likheter mellom de enklete håndskriftene. Utgangspunktet tar jeg i det

meget korte fragmentet AM 673 som bare omfatter noen få linjer. Der finnes det en oppskrift mot tørst. Det blir sagt at man skulle blande planten gyllen i vann og drikke dette hurtig. Denne oppskriften finnes også i håndskriftene AM 655, AM 434 og MedMisc D 43. Jeg må føye til at AM 434 med ett unntak har alle oppskriftene i AM 655 i den samme rekkefølgen. Oppskriften heter:

tak *gras þet er centaurea heitir & stappa* vidr (vatn) & drek flot *þet er* vidr þorsta gott.¹⁹

Við þat ef maðr er þorstlátr. tak centauream ok stappa við vatn ok drekk flótt.²⁰

Vid þat ef madr er þorstlar, tac centauream ok stappa vid vatnn ok dreck flott.²¹

Vid þorsta. Tak centauream stappa vid vatn. ok dreck flot.²²

Også en annen oppskrift i det korte fragmentet AM 673 kan man finne i noen av de andre håndskriftene. Det handler her om å få et sykt menneske til å sove. For det skal man koke frø av syreplanten i varmt vann, og gi den syke til å drikke. Oppskriftene samsvarer innholdsmessig, men formuleringene kan avvike litt. Det heter i AM 673, AM 194 og AM 434:

tæk (surn)a frio & (bitt i duk & heng) i varmt vatn... t(il) þess en þeuar vatnet & d(rek) þet en þu fer soua.²³

Ef madr ma eigi sofa i sott, þa tak surna fre ok bitt i linduk ok heng i vatn heitt, til þess er þefar af vatnith, þa drecke hinn siuki þat vatn...²⁴

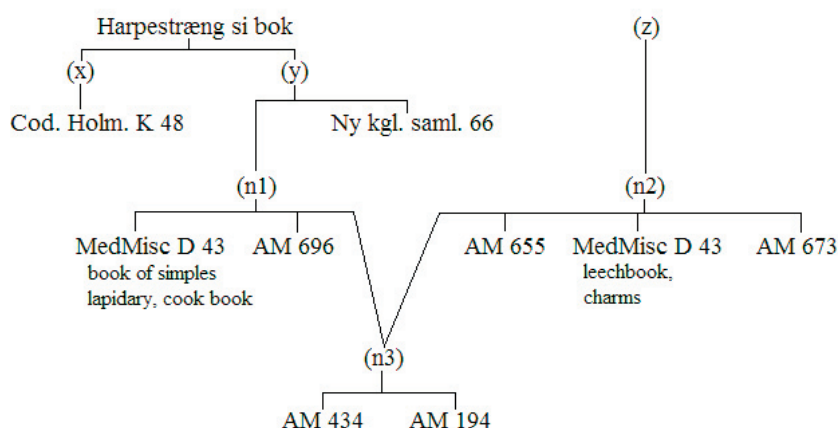
Ef madr mæ eigi i sofa, þa tac surna fræ ok bitt i klut ok heing i heitt vatnn, enn þa er þefar af, þa gef honum ath drecka þat varmt...²⁵

På grunn av at AM 673 er veldig kort, er det nesten umulig å si noe om fragmentet har et tydelig og klart slektskapsforhold til de andre tekstvitnene til denne legemiddelboka. Men oppbygningen av oppskriftene er tydelig nok til å slå fast at det ikke finnes nevneverdig slektskap med Harpestræng sin tekst.

Parallellene mellom de tre omfangsrike håndskriftene er påfallende. Oftest gjengis det samme innholdet sammenhengende over flere sider. Edisjonen til AM 194 omfatter 16 sider. Minst ti av sidene kan man finne igjen i AM 434. Overensstemmelsen mellom Med Misc D 43 og AM 194 er trolig enda litt høyere. Og mer enn 80 % av oppskriftene i AM 655 finnes også i MedMisc D 43, selv om de der står i en helt

annen rekkefølge. Jeg skal ikke gi noen eksempel på det. Det er veldig enkelt å finne likhetene selv i edisjonene.

Vi kan slå fast at de norrøne håndskriftene gjengir og dermed viser tilbake til to forskjellige legemiddelbøker. På den ene sida er det den veldig nøyaktige oversettelsen av Harpestræng si legemiddelbok som fremgår av håndskriftene AM 696 og MedMisc D 43. Og på den andre sida eksisterte det ei bok som bare har få likheter med det danske herbariet. Denne sistnevnte boka ble sannsynligvis satt sammen av flere opprinnelige latinske tekster fra det europeiske fastlandet. Alle håndskriftene bortsett fra AM 696 belegger denne andre legemiddelboka. De mest interessante vitnene er AM 434 og AM 194 som kanskje forener de to bøkene i ei ny kompilert legemiddelbok. Når man tar som utgangspunkt stamtreet til Kristensen og Larsen og utbygger det med de andre norrøne håndskriftene, kommer man til denne oversikten som viser slektskapsforholdene mellom de seks håndskriftene på denne måten:

De norrøne legemiddelbøkene (n1) og (n2) står for to forskjellige tradisjoner som ble samført eller blandet i (n3), en kompilasjonsskrift avbildet i AM 434 og AM 194. Det irske håndskriftet MedMisc D 43 dokumenterer også begge legemiddelbøkene (n1) og (n2), men der er de tydelig skilt fra hverandre. Spørsmålet om kildene til (n2) blir hengende i løse lufta. Hvilke kilder kan (z) stå for?

Kildene til legemiddelboka (n2)

Det er sikkert at legemiddelboka (n2) er en sammenstilling av flere kilder. Det er sannsynligvis umulig å påvise kildene med absolutt sikkerhet. Likevel skal jeg vise hvilke kilder som kan komme på tale. Selv om Harpestræng sin tekst ble direkte oversatt til norrønt, så tyder det på at den også kunne ha vært en kilde for (n2). Harpestræng sin tekst er, som før sagt, også en kompilasjon av latinske kilder, for eksempel av *De viribus herbarum*²⁶. Av og til er det vanskelig eller til og med umulig å avgjøre hvilken tekst som var kilden til en bestemt oppskrift i (n2). Jeg skal vende tilbake til dette med noen eksempler senere.

De formale parallellene mellom den gammeldanske legemiddelboka AM 187, som er en oversettelse av forskjellige ukjente latinske kilder, og (n2) er påfallende. I AM 187 ble det nevnt en mester Gislebertus som kunne være den engelske legen Gilbertus Anglicus.²⁷ Han levde på 1200-tallet og hadde studert i Salerno. I AM 434 og AM 194 finnes det et avsnitt om månedsregler som ligner hverandre innholdsmessig, men ikke ordrett. Også passasjen om sikre dødstejn for et menneske, som blir sitert etter legen Galen, finnes i alle tre håndskriftene. Men forbindelsene er ikke veldig konkrete. Litt bedre står det til for to små oppskrifter som også står skrevet ned i AM 655, AM 434, MedMisc D 43 og AM 187. Tekststedene er fra AM 187 og AM 655:

foræ howæt wærk... Item Tac rutam oc ædike oc oleum rosaceum, oc blandæ alt samæn, och thæt hiælpær [...]
Item Ad sitim tollendam dric centauream mæth warmt watn, thæt tacher bort thørst ov rensær bryst oc maghe.²⁸

Við höfuðverk. tak rutam ok stappa við skíra oleo ok ríð um enni. þat tekr verk af ok bætir augun. þetta er opt reynt.
Við þat ef maðr er þorstlátr. tak centauream ok stappa við vatn ok drekk flótt.²⁹

Tidligere har jeg allerede vist at oppskriften mot tørste finnes i de andre håndskriftene. Det samme gjelder også for oppskriften mot hodepine. Den medisinske kunnskapen i de mulige kildene kan delvis spores tilbake til den klassiske antikken. *De materia medica* av Dioskurides som var kjent i bearbeidelsen *Dyascorides alphabeticus* i middelalderen, ser ut til å ha hatt en visst innflytelse på (n2). I det hele tatt blir legene Galen, Dioskurides og Hippokrates nevnt i de norrøne håndskriftene. Selvfølgelig har de bare indirekte sitt opphav i de greske verkene fra antikken. I *De materia medica* heter det om mynte i kapittel 34 i den tredje boka at den sammen med salt skal legges som omslag på hundebitt.³⁰ Denne informasjon finner vi parafrasert i håndskriftene

AM 434, MedMisc D 43 og AM 655:

Enn plástr görr af mintu ok salti – þat er gott við óðs hunz bit.³¹

Om kvikksølv heter det hos Dioskurides i kapittel 95 i den femte boka at om man får i seg det, er det en dødelig gift, fordi den eter seg gjennom innvollene på grunn av sin tyngde.³² Denne informasjonen gjengis også i de tre håndskriftene, for eksempel i AM 434:

Kvikksilfur druckit þat giörir bana, þviat i hvern lim, er þat kemur, þa skelfir þat mann.³³

Dessuten samsvarer informasjonene om opiumvalmue, vinrute, gyllen og pil i *De materia medica* med de norrøne håndskriftene. Vinrute skal hjelpe mot slangebitt og hodepine og skal forbedre øyene, sier de norrøne håndskriftene i samsvar med Dioskurides. At pilesaft skal nyttes til prevensjon som håndskriftene mener, kan også spores tilbake til Dioskurides.

Nå skal jeg gå inn på de mest interessante kildene, diktet *De viribus herbarum* og Harpestræng si bok. Diktet ble sannsynligvis skrevet av en franskmann, Odo Magdunensis. Diktet er datert til mellom 1080 og 1100. Denne teksten var helt sikkert en kilde til Harpestræng. I diktet selv blir det nevnt 23 forfattere fra antikken, men også Walahfried Strabo som har laget det lille diktet *Hortulus*. *De viribus herbarum* har altså en encyklopedisk karakter i det at det samfatter informasjoner fra mange andre forfattere. Innflytelsen fra Salernoskolen og Konstantinus Afrikanus er meget tydelig. Det som blir anført om bonderose eller peon, viser frem veldig konkrete sammenfall mellom den norrøne legemiddelboka – i håndskriftene AM 655, AM 434 og MedMisc D 43 – og *De viribus herbarum* som begge forteller historien om en gutt som lider av epileptiske anfall. Bonderose blir her brukt som en talisman som hjelper straks man har den hengt på seg. Hver gang gutten har mistet planten, får han et epileptisk anfall. Men når gutten får igjen en amulett med bonderose, blir det straks bedre. Både de norrøne håndskriftene og *De viribus herbarum* referer til Galen og Dioskurides. Det er åpenbart at Harpestrængs herbarium (etter håndskriftet K 48) ikke var den direkte kilden til den norrøne legemiddelboka. Herbariet forteller riktignok noe om epileptiske anfall, men den tilsvarende anekdoten om den syke gutten og de antikke legene mangler der. Det heter bare:

Barn thær brut fælling ær. hauær thæt thænnæ rot yuær sin hals tha hialpær thæt.³⁴

Men andre oppskrifter i de norrøne håndskriftene som ikke svarer til *De viribus herbarum*, går antakeligvis tilbake til teksten til Harpestræng. Oppskriftene om karve og pil samsvarer nesten ordrett med det danske håndskriftet K 48. Den eneste forskjellen er at ytringen om virkningen av pilebarksaft ble lagt i munnen på Galen i den norrøne tradisjonen, i håndskriftet K 48 blir det derimot ikke nevnt noe kildevitne.³⁵ I kapitlene i K 48 om mynte, fennikel, vinrute og svaleurt finnes det flere halvsetninger eller setninger som kunne ha vært forelegg til den norrøne tradisjonen. Avsnittet om moskus er helt sikkert tatt fra Harpestræng sin tekst, fordi likhetene er veldig i øynefallende. Virkningen av malurt kan spores tilbake til *De viribus herbarum* og i det danske herbariet. Om virkningen av malurt sies det noe på to steder i AM 655. Særlig det stedet, som er satt sammen av tre oppskrifter, viser tydelige sammenfall med kapittelet om malurt i *De viribus herbarum* og i håndskriftet K 48:

Malurt blandin við ufsa gall ok smurt of eyro manns – þat styrkir þau ok hrindr frá óhljóð. enn ef þat er lagt í klæpa örök þá mun mölr eigi spilla. ok ef blek verþr gört af því vatni er malurt er í – þær ritningar munu haldaz: þær þora eigi mýss skeðja.³⁶

95 A tineis tutam reddit qua conditur arcam [...]
 99 Auris depellit sonitum cum felle bovino [...]
 105 Incaustum vino, quo sit macerata, resolve:
 106 Si scribis chartam mus non teret amplius illam [...]³⁷

oc hvar svm malyrt lægs innæn clæthæ thæræ skathær møl æi [...]
 for øræ sang ær malyrt goth mæth oxæ gallæ [...]
 Mus ætær æi thænnæ bok thær skriuæs mæth blæk thær malyrt kummær i.³⁸

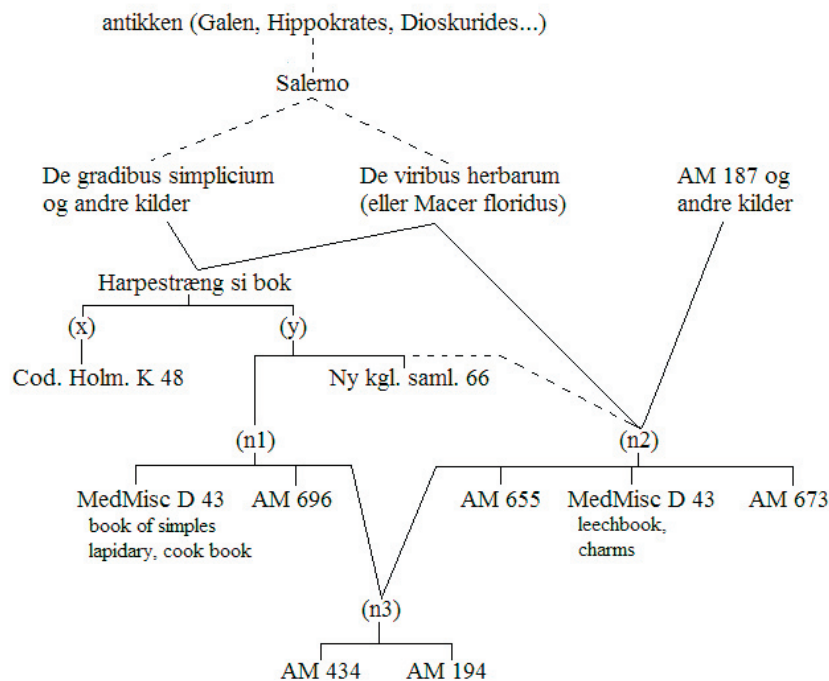
Lignende paralleller mellom K 48, *De viribus herbarum* og den norrøne legemiddelboka (n2) finnes også for den hvite julerosen. Jeg avstår fra å anføre videre tekststeder.

Sammenfatning

Jeg skal avslutte og konkludere med at de norrøne håndskriftene avspeiler to medisinske kompilasjonsskrifter. Kildene eller foreleggene til dem kan ikke påvises med sikkerhet, men de ble skrevet på latinsk eller gammeldansk.³⁹

AM 434, AM 655 og AM 194 gjengir godt legemiddelbøkene (n2) og (n3) som er en kompilasjon av (n1), en oversettelse av Harpestrængs bok, og legemiddelboka (n2). Kildene til (n2) og (n3) var rimeligvis det latinske diktet *De viribus herbarum*, det danske herbariet, AM 187

og andre. Kildene til (n1) var *De gradibus simplicium* av Konstantinus Afrikanus, igjen *De viribus herbarum* og sannsynligvis andre tekster. Alle disse nevnte tekstene er også kompilasjoner slik at det er mulig å finne igjen bestemte innhold i tekster fra antikken.

Navnene Galen, Hippokrates og Dioskurides dukker opp i de norrøne håndskriftene. Deres tekster ble skrevet ned på gammelgresk, men ble senere oversatt til latinsk eller allerede da sammenstilt i nye latinske tekster. Direkte eller på krokveier over det gammeldanske språket kom medisinsk kunnskap i det norrøne språkområdet. Troskapen til utgangsteksten i form og innhold var ikke målet til skriveren eller kompilatoren. Det blir for det meste helt nye tekster som vanligvis ikke hadde noe særlig å gjøre med foreleggene. Kompilerte oversettelser hadde sine egne formål. Kunnskapen i foreleggene blir derfor bevisst utvalgt og adaptert. En nøyaktig oversettelse av én tekst var ikke veldig vanlig, så måte er AM 696 og Harpestrængdeler i MedMisc D 43 et lite unntak. Og når man ser litt nærmere på teksten, finner man òg forskjeller mellom forelegget og den norrøne varianten. Der ble det nemlig kapitler som ikke finnes i de to danske håndskriftene av teksten. Likevel viser AM 434 og litt bedre AM 194 at denne teksten ikke ble tradert som en enestående tekst, men tvertimot ble kunnskapen i

teksten kompilert med kunnskapen i andre skrifter. Fra først av er det tydelig at det har vært to norrøne legemiddelbøker. Det er herbariet (n1) som er en oversettelse av Harpestrængs danske herbarium, og så er det legemiddelbok (n2) som er en kompilasjon fra flere kilder. Senere ble disse to tradisjonene sammenlagt til ei ny bok. I MedMisc D 43 er begge legemiddelbøker (n1) og (n2) plassert adskilt fra hverandre, for AM 434 er det vanskelig å si, men i AM 194 finnes det helt klart ei blanding av begge legemiddelboktradisjonene. Transformasjonen av gitt informasjon skapte en ny tekst, ikke bare i Salerno, men også i Norden.

Det ville også være veldig spennende å se nøyaktig på transformasjonen og adaptasjonen av den norrøne teksten selv, men det er et eget emne som det gjenstår å forske på.

Noter

¹ Kålund, Kristian, *Alfræði Íslenzk, I. Cod. MBR. AM 194, 8vo*, København 1908, s. 19f. "Sørvest av det [Benevent] ligger Salerno, der finnes det de beste legene." [oversettelse av forfatteren] Nikulás dro på pilegrimsferd til Jerusalem fra 1148 til 1154. AM 194 ble skrevet ned 1387.

² Kousgård Sørensen, John, *Henrik Harpestræng*, i Dansk biografisk leksikon, 6. bind, 3. udgave, København 1980, s. 32 og Keil, Gundolf, *Henrik Harpestræng*, i Verfasserlexikon. Die deutsche Literatur des Mittelalters, 3. bind, Berlin/New York 1981, sp. 47679.

³ Se for eksempel artikkelen i Haberling, W. og andre, *Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker*, 5. bind, ² 1934 Berlin/Wien, s. 483.

⁴ Hasle, Annette, *Hrafns saga Sveinbjarnarsonar, Bredaktionen* (= EA Bd. 25), København 1967, s. 7f.

⁵ For eksempel: Finnur Jónsson, *Medicin i nordisk oldtiden* (Medicinsk-historiske Smaaskrifter I), København 1912 eller Hauberg, Poul, *Salernoskolen og dens Indflydelse paa dansk medicinsk Literatur*, uten sted 1928.

⁶ ReichbornKjennerud, Ingjald/Grøn, Fredrik/Kobro, Isak, *Medisinens historie i Norge*, Oslo 1936.

⁷ ReichbornKjennerud, Ingjald, *Vår gamle trolldomsmedisin*, bind IV, Oslo 1928/1947.

⁸ Heizmann, Wilhelm, *Wörterbuch der Pflanzennamen im Altwestnordischen* (Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde, Bd. 7), Berlin/New York 1993.

- ⁹ Konráð Gíslason, *Fire og fyrretyve for en stor deel forhen utrykte prøver af oldnordisk sprog og literatur*, København 1860, s. 470475.
- ¹⁰ Hægstad, Marius, *Gamalnorsk fragment av Henrik Harpestræng* (VidenskabsSelskabets Skrifter, II. Hist.Filos. Klasse 1906, No. 2), Christiania 1906.
- ¹¹ Kålund 1908, s. 6177.
- ¹² Hægstad, Marius, *Eit stykke av ei austlandsk Lækjebok fraa 14. Hundradaaret* (Kristiania Videnskapsselskaps Forhandlinger for 1913, No. 8), Kristiania 1913.
- ¹³ Kålund, Kristian, *Den islandske lægebog Codex Arnamagnæanus 434a, 12mo.* (Den Kgl. Danske VidenskabsSelskabs Skrifter, 6. Række, historisk og filosofisk Afd. VI.4), København 1907.
- ¹⁴ Larsen, Henning, *An old icelandic medical miscellany. MS Royal Irish Academy 23 D 43 with supplement from MS Trinity College (Dublin) L227*, Oslo 1931. Larsen gjorde også en oversettelsen til engelsk i boka.
- ¹⁵ Larsen 1931, s. 2.
- ¹⁶ Kristensen, Marius, *Henrik Harpestræng, Gamle danske urtebøger, stenbøger og kogebøger*, København 190820.
- ¹⁷ Cod. Holm. K 48 finnes på nettet <http://smn.dsl.dk/index.php?side=tekster&haandskriftid=8&tekstid=26&vaelgSide=1&lineNumberN=-1&ekstra=1> (30.07.2007).
- ¹⁸ Larsen 1931, s. 39. Jeg har valgt andre forkortelser for håndskriftene enn i boka hans.
- ¹⁹ Hægstad 1913, s. 4.
- ²⁰ Gíslason 1860, s. 471.
- ²¹ Kålund 1907, s. 380.
- ²² Larsen 1931, s. 129.
- ²³ Hægstad 1913, s. 5.
- ²⁴ Kålund 1908, s. 73.
- ²⁵ Kålund 1907, s. 380.
- ²⁶ En nyere utgave av teksten med kommentar og oversettelse til tysk er Schell, Bernhard/ Crossgrove, William, *Der deutsche >Macer<. Vulgatfassung. Mit einem Abdruck des lateinischen Macer Floridus >De viribus herbarum<*, Tübingen 2003.
- ²⁷ Såby, Viggo, *Det arnamagnæanske håndskrift Nr. 187 i oktav, indeholdene en dansk lægebog* (UniversitetsJubilæets danske Samfund, Nr. 28, andet hæfte), København 1886, s. 86.
- ²⁸ Såby 1886, s. 2, 5 & 75.
- ²⁹ Gíslason 1860, s. 471.
- ³⁰ Aufmesser, Max, *Pedanius Dioscurides aus Anazarba. Fünf Bücher über die Heilkunde.* Aus dem Griechischen übersetzt von Max Aufmesser

(*Altertumswissenschaftliche Texte und Studien*, Bd. 37), Hildesheim / Zürich / New York 2002, s. 172.

³¹ Gíslason 1860, s. 473.

³² Aufmesser 2002, S 324.

³³ Kålund 1907, s. 383.

³⁴ K 48 (på nettet, 30.07.2007), 36v14f.

³⁵ K 48 (på nettet, 30.07.2007), 17v17ff og 40v6ff.

³⁶ Gíslason 1860, s. 474.

³⁷ Schell/Crossgrove 2003, s. 414.

³⁸ K 48 (på nettet, 30.07.2007), 5r311.

³⁹ Det kan også spekuleres om at det finnes engelske forelegg til de medisinske håndskriftene på norrønt, men jeg har ikke funnet noen konkrete bevis for det til i dag.